

**ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Олексій Мустафін

**ЗОЛОТЕ РУНО
ІСТОРІЯ, ЗАПЛУТАНА
В МІФАХ**

Харків
«ФОЛІО»
2018

Хто з нас не чув про міфи Давньої Греції?

Про неблаганних олімпійських богів та прихильного до людей титана Прометея?

Про могутнього Геракла, про юного Персея — переможця страхітливої Медузи Горгони, про крилатого коня Пегаса?

Століттями художники і літератори брали з давніх легенд образи і сюжети для своїх творів, а вчителі переповідали учням їхній зміст, аби ті раптом не виявилися невігласами і в пристойному товаристві не переплутали між собою персонажів зі співзвучними іменами.

Століттями міфи сприймалися як казки, які усьому людству розповідали фантазери-греки. Хоча насправді грецьке слово «міф» — точніше «мюф», спочатку означало лише «мову» (погодьтеся, ці слова навіть співзвучні), а слово «мюфеомай» — говорити, промовляти. Тож якщо, скажімо, хтось із сучасників легендарного співця Гомера «розповідав міфи», він міг насправді, гомерівськими же словами, «промовляти щиру правду».

Міфи-промовляння, іноді під супровід музичних інструментів, замінювали давнім грекам викладання історії — аж до того часу, коли історію не навчилися записувати. В щирості та сумлінності співців і оповідачів їхні слухачі були цілком впевнені.

Перші сумніви в достовірності міфів з'явилися лише наприкінці VI сторіччя до нашої ери — у вченого Гекатея

*За гомерівських часів міфи
переповідали під супровід
кіфари*

з міста Мілет. Людина скептичного складу, він відмовлявся вірити навіть в існування найславетнішого героя давнини — Геракла, бо вважав, що тому приписали здобутки й перемоги цілого народу.

Змінилося лише кілька поколінь — і сумніви стали загальними. За доби, коли свої комедії писав Аристофан (а це вже межа V і IV сторіч до нашої ери), міфи вже вважали байками. Молодший сучасник Аристофана, філософ Платон взагалі ба-

чив користь міфів лише в тому, що за допомогою яскравих і повчальних історій про життя богів та героїв сивої давнини можна навчати дітей.

Власне, з того часу грецькі міфи і сприймали насамперед як казки. Захопливі легенди із знайомими з дитинства персонажами — не більше.

Хіба не дивними здалися б нам спроби вивчати географію Німеччини за оповідками, зібраними братами Грімм? Або ж історію скандинавських країн — за казками Ганса Хрістіана Андерсена?

В багатьох європейських родинах перекази міфів Давньої Греції тримали (та й зараз тримають) на одній полиці з «Пригодами Гуллівера». Аж поки німецький комерсант Генріх Шліман, який ще юнаком зачитувався гомерівськими поемами, не поїхав на береги Егейського моря... і не відкопав Трою та Мікени. Які виявилися зовсім не казковими «тридев'ятими царствами», що існували лише в уяві стародавніх

оповідачів, а цілком реальними містами — з мурами, палацями, усипальницями володарів. Хіба що мешканці залишили ці міста дві з половиною тисячі років тому.

Фахові історики, звісно, могли закинути Шліману аматорство, невігластво і навіть злочинну недбалість (під час розкопок він багато чого пропустив, а дещо й справді знищив). Але з того моменту, коли світ побачив шліманівські знахідки, Троянська війна остаточно перетворилася з неймовірної легенди на науково підтверджену бувальщину.

Ось тільки що після цього треба було робити з міфами?

Левині ворота в Мікенах за часів Шлімана

Визнати, що насправді існували не лише легендарні царі Агамемнон та Пріам, а й олімпійські боги, які, згідно з Гомером, допомагали ахейцям і троянцям у битвах?

Погодитися, що колись-таки жили циклопи, Пегас, Медуза Горгона і Сцилла з Харибдою?

Чи все ж таки спробувати розкласти міфи на складові, відділивши реальну історію від справжньої казки, змішаної з нею в героїчних легендах? Немов давні шукачі золота, які, за твердженнями давнього географа Страбона, виловлювали крупинки коштовного металу, занурюючи до річки кудлаті баранячі шкіри.

Сам Страбон, до речі, згадував про шкіри не просто так — він теж намагався пояснити, звідки з'явився міф про Золоте руно. Чи можна добувати золото за допомогою баранячої вовни — ми насправді не знаємо й досі. Але знахідки, на які сумлінний дослідник може натрапити у старовинних переказах, для науки іноді можуть бути навіть цікавішими за відкриття археологів.

Саме про це — про історію, яку міфи старанно ховали від сторонніх очей і тим самим зберегли для прийдешніх поколінь — ця розповідь.

Греція без греків?

Як і багато інших давніх народів греки вірили, що усі вони є нащадками одного пращура. Цього легендарного «прабатька еллінів» так і звали — Еллін. Він нібито був сином Девкаліона і Пірри, людей, що врятувалися від Всесвітнього потопу (у греків теж був міф про Всесвітній потоп). Від синів та онуків Елліна вели свій родовід окремі грецькі племена — еолійці, дорійці, ахейці, іонійці.

Цікаво, однак, що батьківщиною Елліна міфи називали не Грецію, принаймні не ті її краї, які стали сценою для головних подій давньої грецької історії. А північну околицю країни — Фессалію, яку і Елладаю вважали не всі. Іноді домівку Елліна зсували ще далі на північ — до Піерії. Туди, де височіє славнозвісна гора Олімп.

Саме на Олімпі, за віруваннями еллінів, мешкали їхні боги на чолі з Громовиком Зевсом. І міфи добре пояснюють чому. Бо ж яку ще домівку могли «обрати» собі грецькі небожителі, як не найвищу гору прабатьківщини греків? Вірним, вочевидь, є й зворотнє твердження — віра в олімпійських богів серед еллінів утвердилася якраз тоді, коли вони жили в Піерії чи Фессалії.

Саму ж Грецію в ті прадавні часи населяли інші народи. Елліни, до речі, ніколи й не заперечували, що були в своїй країні лише прибульцями. Але на запитання, ким були їхні попередники, зазвичай відповідали плутано. Одні називали тубільців пеласгами, інші — лелегами, треті — карійцями.

Можливо, це були різні назви одного й того ж народу. Народу, який добре знався на мореплавстві і будівництві. Принаймні серед слів, які греки запозичили в попередників (чимало з них можна впізнати, наприклад, за невластивими для грецької подвійними «с»), є «таласса» — «море» та «ларіс-

Зевс перемагає Тифона

са» — «фортеця». «Догрецькими» вважають також слова «піргос» — «вежа» та «ванакт» — цар.

Важко сказати, чи існувала в тубільців справжня державна влада, чи вони просто називали ванактами своїх племінних ватажків. Але в Мегарах, наприклад, пагорб, на якому була розташована найдавніша міська цитадель і царський палац, називали Карією — саме на згадку про карійців. А також показували охочим могили давніх володарів з іменами Кар та Лелег.

Невластиві для грецької закінчення «-инт» або «-инф» часто зустрічаються у назвах поселень — таких як Коринф або Тиринф. Вони, вочевидь, також існували ще до появи в цих краях нащадків Елліна.

Зміст

Греція без греків?	7
Пурпуровий волос Ніса	10
Подвійне життя Тесея	14
Сізіфова праця	20
Кадм і його перемоги	23
Через оргії — до влади	26
Золото Даная	29
Циклопи поспішають на допомогу. Беллерофонт	33
З бастардів у царі. Персей	36
Шукачі престолів. Нелей і Ясон	40
Бенкети Тантала	45
Пелоп і «забуте» завоювання Греції	48
Фіванська «фабрика сліз». Зет і Амфійон	52
Герої в наймах. Геракл	56
Полювання на кита. Лаомедонт і Александр	60
Бійка за неподілену шкіру. Мелеагр	65
Едіпів комплекс	68
Володарі на господарстві. Авгій	71
Героїчне самогубство. Адраст	75
Зміна династій. Еврістей і Тіест	79
Змагання душолюбів. Атрей	82

Об'єднання Греції. Агамемнон	86
Війна світів. Гілл	91
Східні зваби. Ахілл і Паламед	95
Всередині Троянського коня	100
Ахейці в Африці. Менелай	105
Удар з тилу. Егісф і Антиной	109
Квіти еміграції. Одиссей і Пенфіл	116
Навала, якої не було	119
Завойовники в гостях. Кресфонт і Темен	123
Царі в пошуках притулку. Мелант і Кодр	126
Іонійське переселення. Андрокл і Нелей Молодший	129
Друге народження і смерть Кадма	133
Чужі звияги. Геріон і Кандавл	137
Вузол на згадку. Гордій	141
Справжні скарби Мідаса	144
Історія стає міфом	148